

Het eerste naaldhout in Drenthe

E. Pelinck

oud-archivaris, bouseigenaar

Drenthe was eertijds bekend om zijn elkehout. Helaas is verreweg het meeste verdwenen, zowel de oude markebossen (op enkele uitzonderingen na (1), als de erfbeplantingen, de laatste behalve voor beschutting tevens een soort van brandverzekering. R. D. Mulder heeft over dit verdwijnen (ook nog ver in de 19e eeuw) geschreven (2).

Het valt niet te zeggen wanneer men, wellicht in navolging van elders, begon met poten of zaaien van naaldhout. Maar in 1767 schreef een "Drents Staatsman", waarschijnlijk Mr. Johannes van Lier (1726-1785), gedeputeerde staat en ontvanger-generaal, een verhandeling over het nut van marke-scheidingen, waardoor bosaanleg mogelijk werd. Hij pleit voor "grien en vuren", dus groveden en fijnspar. Die groeien tweemaal zo vlug en er is zelfs sprake van een groveden van 40 jaar, die van onderen 16 duim (40 cm) dik was, maar dat zal wel een vliegdend zijn geweest (3).

In de Tegenwoordige Staat (4) vindt men ook een verwijzing naar naaldhout: "Sedert enige jaren heeft men hier ook dennen en vuren begonnen te poten, die hier tamelijk wel tieren", maar men is van mening, dat het naaldhout alleen gepoot kan worden, wanneer er voldoende vaarwegen voor afvoer zijn. In de Tegenwoordige Staat vindt men overigens een zeer interessante opsomming van andere houtsoorten, als "lariks of lorkenboom, pynaster of Noordsche ceder, de Wymouth pinus of Strobis, de Noordsche pyn, de gewone en grove denne of het greynenhout, de fijne den of vurenhout. De Italiaanse en andere populieren groeien er welig genoeg, doch zijn in veel minder waarde en achting dan de berk en de els, waarvan men brandhout klooft". (Dus geen klompenmakers, die pas in de 19e eeuw in Drenthe voorkomen!). Er is veel wilgenhout. Voorts o.m. vermelding van tulpenboom en witte en gele acacia, kennelijk rond de havesathen en borken (5).

In dit kader past ook Wolter Hendrik Hofstede, secretaris van de Landschap (2e helft 18e eeuw), die het van het klooster afkomstige en sedert de Reformatie aan de Landschap behorende Asserbos herstelde en uitbreidde, zowel met eiken als met naaldhout, naar

de smaak van die tijd met rechte lanen, een z.g. sterrenbos (6).

Zijn zoon, de gouverneur Petrus Hofstede, woonde van 1814 tot 1831 op het huis Vredeveld aan de andere zijde van Assen. Aan hem danken we de aan de overkant van de Rolderweg eveneens met rechte lanen aangelegde "overplaats", georiënteerd op het huis. Jacob van Lennep en Dirk van Hogendorp bewonderden deze bezitting in 1823 ten zeerste (7). Thans is deze overplaats jammerlijk doorsneden door een onnodig brede invalsweg en voorts verkleind door sportvelden en stadskwekerij. Tenslotte bestond de gemeenteraad het, dit restant te voorzien van een historisch valse naam, te weten Amelterbos, een verdwenen eikenbos, dat eertijds twee kilometer oostelijker lag, terwijl het door Hofstede aangelegde bos tot in 1945 officieel nog Vredeveld heette.

Na de omwenteling van 1795 wil de centrale regering in Den Haag van alles op economisch gebied weten en het tijdperk van de statistieken breekt aan, wat Drenthe betreft eigenlijk een beknopte voortzetting van de uitvoerige Tegenwoordige Staat.

Een rapport aan de koning (Lodewijk Napoleon) van 1808 (8) zegt, dat er geen hoge bomen meer zijn, behalve dan een klein bos te Lieveren en het Asserbos van 50 morgen, maar dat is pas jong en meest Fijnspar en weer zien we de opmerking over de noodzakelijke kanalen. Een dergelijk rapport, wat betreft het bos ook vrij summier dateert van 1810 (9). Tenslotte hebben we een Staat van Landbouw enz. van 1818 (10) met een opsomming van de resterende eikenbossen en men memoreert zowel de eiken om de huizen, als de door particulieren op markegronden geplante eiken, terwijl er in sommige gemeenten en marken ook plantages zijn. Hoewel er de laatste jaren veel hout is gekapt, is er ook een zekere vermeerdering, bovendien van dennen. Naast de bekende houtsoorten kwamen er voor weinige jaren nu ook de Canadese populier, mogelijk toch voor de klompenmakers.

Merkwaardig is, dat in tegenstelling tot vorige eeuwen, toen het landsbestuur *wetten* uitvaardigde tot behoud en vernieuwing van de markebossen, in

1838 het provinciaal bestuur de gemeenten benaderde met *raadgevingen*, "voorlichting" zouden we nu zeggen: Men moet proberen zo mogelijk markergonden "om niet" te verwerven of anders te kopen. Daar moeten eikentelgen (!) worden gepoot (11) en we denken aan het oude landrecht, volgens hetwelk een ieder op gemene gronden eiken mocht poten en deze behouden. Al is de benadering "liberaal", wat de houtkeuze betreft is de overheid conservatief en preferiert de langzaam groeiende eik boven het naaldhout, dat beter geschikt is voor de zandverstuivingen, een punt van ernstige zorg.

De bosbouw blijft overigens voorlopig een aangelegenheid van de particulieren. In 1842 verschijnt een zeer uitvoerig artikel over de aanleg en bewerking van de woeste gronden voor houtcultuur in Drenthe, enerzijds chemie en natuurkunde, anderzijds economisch (rendement!). De anonieme schrijver-bosbouwer spreekt voornamelijk over dalgronden. Ook weer de kwestie van de kanalen voor afvoer. Wallen met twee rijen dennen en aan de binnenkant hakhout, kennelijk als windscherm. Diepe sloten en greppels. Zandverstuivingen te bezaaien met Moscovitische dennen. Het schilhout voor brandhout en houtskool. Men buig de jonge twijgen om, ter verkrijging van kromme stammen voor de scheepsbouw. Men moet vijf voet diep spitten. Vooral gezien de dalgronden is de schrijver zeer waarschijnlijk Mr. H. J. Carsten (1817-1908) te Hoogeveen (12). "Hij was een groot liefhebber van de bosbouw en kocht alles wat er in de buurt van zijn woonplaats aan bos te koop kwam, maar moest, toen dit bezit op korte termijn geen rendement gaf, alles weer verkopen." Carsten was zeker een typisch voorbeeld van de experimenterende amateur-bosbouwer, voor wie dat rendement te laat kwam.

Ook onder mij berustende berekeningen van ca. 1872 tot 1895 over de resultaten van zes verschillende bouseigenaren in Noord-Drenthe laten zien, dat de rentabiliteit een belangrijke factor was. Want was het niet, evenals bij Van Lier in 1767, een streven om die uitgestrekte heidevelden, die nog niet geschikt waren voor de landbouw, toch rendabel te maken? Het was bovendien particuliere werkverschaffing, waarmee men 's winters veenarbeiders aan het werk hield, evenals keuterboeren, tegen een matige beloning. Maar die bosbouwers werden er ook niet rijker van.

We willen hier ook nog melding maken van een overheidsonderneming toen de bedrijven van de Maatschappij tot Weldadigheid te Veenhuizen in 1858 overgingen naar de Staat der Nederlanden. Moeizaam (in concurrentie met de niet erg florissante landbouw) kwamen geleidelijk naaldhout-complexen

tot stand, naast de reeds aanwezige hakbossen. Vaak ook op voormalige turfgraverijen (vandaar zeer diepe sloten!). In 1872 is er een kleine 170 ha bebost. We hopen dit materiaal (Rijksarchief te Assen) elders te publiceren.

Een vijftig jaar geleden ondernam Staatsbosbeheer in Drenthe vanwege de werkverschaffing iets op geheel andere schaal. Rentabiliteit speelde daarbij nauwelijks een rol. En J. C. Vos heeft aangetoond, dat het tempo van bosaanleg toenmaals werd bepaald door aanbod van het getal werklozen. (13). De houtvesters van Staatsbosbeheer hebben die kans met beide handen aangegrepen, ook wel met teleurstellingen. Maar heeft men zich toen wel afgevraagd, hoe die amateurbosbouwers van 50 tot 150 jaar daarvoor, ook veelal op heidegrond, zij het dan kleinschalig te werk gingen? Hun bescheiden bossen met brede eikenwallen, zijn - soms reeds een 3e of 4e generatie - een interessante factor in de uitgestrekte staatsbossen. De hand in eigen boezem stekend spreekt men thans ten aanzien van de werkverschaffingsbossen over "heidebossen", inderdaad pioniersbossen, zoals de vaak zonder noemenswaardige grondbewerking gezaaide dennenbossen van meer dan een eeuw geleden dat ook waren. Maar nu blijken deze bossen reeds zeer geëigend te zijn voor spontane verjonging wanneer bijvoorbeeld de tweede generatie douglas is geweest, mits geen kaalslag, maar coulissenkap of scherm. En niet te zwaar tillen aan bodembeschadiging. Dat komt het kiembed ook ten goede. Bosbouw is een kwestie van geduld, van de lange baan. Het "boompje groot, mannetje dood" gaat tegenwoordig niet meer op met de steeds snellere naaldhoutsoorten, maar pas zijn kleinzoon heeft op gevorderde leeftijd de kans op een gunstige grondslag.

Noten

1. Zie: Ned. Bosbouw tijdschrift, september 1980, 232-234.
2. R. D. Mulder. Het verdwijnen van het oude Drentse eikenhout in: De Nieuwe Drentse Volksalmanak 76 (1958) 83-11, met literatuur.
3. De provinciale archivaris van Drenthe, J. S. Magnin, publiceerde dit vertoog reeds in: Drentsche geschied-, landhuishoudkundige en nijverheidsalmanak voor 1853, Groningen, J. Oomkens & Zoon, 91-109.
4. Tegenwoordige Staat van het landschap Drenthe, inleiding (Amsterdam 1795) 26.
5. Tegenwoordige Staat der Ver. Nederlanden, Drenthe, Eerste stuk (Amsterdam 1792), 168. De schrijver hiervan was waarschijnlijk eveneens Mr. J. van Lier. - Mr. J. Tonckens, de schrijver van de Inleiding (zie noot 4) spreekt van "onze landwoningen", waaraan "niet weinig sieraad wordt bijgezet" door beplantingen. Over beide auteurs zie R. D. Mulder, B. Dr. Volksalmanak 60 (1942), 56.

6. Aldb. Ottmans, De gemeente Assen (Assen 1907), 59-60.
7. Jacob van Lennep, Nederland in de goede oude tijd. Verzorgd door M. E. Kluit, 1943. - Zie ook: Schimmel, De historie van het landgoed Vredeveld te Assen, Assen 1977 (scriptie, Rijksarchief Assen).
8. Oude Statenarchieven 1535.
9. OSA 1622, gepubliceerd door ir. J. Bieleman, NDV 97 (1980), 36-47.
10. Rijksarchief Assen, archief Echten nr. 759. - Vriendelijke mededelingen van ir. J. Bieleman.
11. P. W. Alstrophius Grevelink, Statistiek van Drenthe, 1840, 143.

12. Tijdschrift der bevordering van Nijverheid 6 (1842), 487-517. - H. J. Carsten behoorde tot een familie van verveners, schulten en burgemeester te Hoogeveen e.o. Hijzelf was burgemeester, notaris, lid van provinciale staten en van de eerste kamer. Onder eigen naam publiceerde hij in Tijdschrift Heidemaatschappij 1892, 29-30 (Vorstschade), 1890/1, 24-28 (Bezaaien of beplanten van duinen. - Nieuw Ned. Biogr. Wb. IX, 129; Nederland's Patriciaat 54 (1968) 96-97.
13. J. C. Vos, Ontstaan van de staatsbossen in de provincie Drenthe en de rol van de werkverschaffing hierbij, in: NDV 97 (1980), 50-66.

Symposium "Behoud de groene ruimte"

De Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland organiseert in samenwerking met de Stichting Natuur en Milieu op woensdag 4 maart 1981 in het Jaarbeurs Congres- en Vergadercentrum te Utrecht een *symposium* over het onderwerp *Behoud de groene ruimte*.

De "groene ruimte" van ons land staat onder druk van tal van belangen. Bij het behoud ervan zijn o.a. landbouw en natuurbehoud gebaat. Beide opereren in het landschap met verschillende doelstellingen, hetgeen in toenemende mate aanleiding geeft tot conflictstof.

Het symposium gaat in op de perspectieven voor de relatie tussen landbouw en natuurbescherming.

Programma

- 9.30 uur: Ontvangst met koffie
- 10.00 uur: *Opening* door prof. dr. A. J. Wiggers, symposiumvoorzitter
- 10.15 uur: *Mens en landschap van 2000 vóór tot 2000 ná Chr.* door prof. dr. J. I. S. Zonneveld (R.U. Utrecht) en prof. dr. ir. I. S. Zonneveld (I.T.C. Enschede)

10.45 uur: *Het natuurlijk milieu: toen, nu en straks* door dr. J. G. de Molenaar (R.I.N. Leersum)

11.15 uur: Koffie - Gelegenheid tot het stellen van vragen

11.55 uur: *De Voetstap* - een film van Piet Windmeijer over ingrepen van de mens in het Nederlandse landschap

12.30 uur: Lunch

13.40 uur: *Perspectieven en problemen van de landbouw* door prof. dr. J. de Hoogh (L.H. Wageningen)

14.10 uur: *Is een natuur- en milieuvriendelijke landbouw in de toekomst mogelijk?* door S. Algra (Stichting Natuur en Milieu, 's-Graveland)

14.40 uur: Thee - Gelegenheid tot het stellen van vragen

15.20 uur: *De groene ruimte: voelt de overheid zich wel verantwoordelijk?* door ir. P. J. van Herwerden (Natuurmonumenten, 's-Graveland)

15.50 uur: Slotbeschouwing door prof. dr. A. J. Wiggers

16.00 uur: Sluiting

Voorjaarsbijeenkomst KNBV

De voorjaarsbijeenkomst zal plaatsvinden op vrijdag 8 mei 1981 in de omgeving van Renkum. Op deze dag wordt een excursie georganiseerd naar Parenco, de nieuwe papierfabriek van Van Gelder te Renkum.